

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Христо Маринов Стаменов
СУ „Св. Климент Охридски”, пенсионер

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1 Филология.
докторска програма Германски езици – Английски език

Автор: Кристина Стоянова Крислова

Тема: Модалност и юридическа употреба на SHALL и MAY и техните еквиваленти на български език в законодателството на ЕС

Научен ръководител: доц. Михаил Страшимиров Грънчаров, ПУ „Паисий Хилендарски"

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1832 от 02.05. 2018 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Модалност и юридическа употреба на SHALL и MAY и техните еквиваленти на български език в законодателството на ЕС” за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Германски езици - английски език. Автор на дисертационния труд е Кристина Крислова – докторантка на самостоятелна подготовка към катедра Английска филология с научен ръководител доц. Михаил Грънчаров от ПУ „Паисий Хилендарски".

Представеният от Кристина Крислова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’);
- заповеди за записване в докторантура;

- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех отличен (5.50);
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Докторантката е приложила шест броя публикации, свързани с темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Кристина Крислова е завършила висше образование в ПУ „Паисий Хилендарски“ с бакалавърска степен по специалността Английска филология /2009/ и магистерска степен по Превод и бизнес комуникации /2010/, които ѝ дават квалификация филолог и учител по английски език и литература и преводач и специалист по бизнес комуникации. От 2011 г. до сега работи като асистент по английски език в ПУ, като води занимания по практически английски език, юридически английски и съдебна реторика. Основен дял в преподавателската ѝ работа заема юридическият английски, което определя избора на областта, в която е разработила дисертацията си. Зачислена е като докторант през 2015 г. Участвала е в редица научни форуми у нас и в чужбина /Чехия и Гърция/ и е стажувала във юридически факултет в Нант, Франция и в Европейския парламент в Брюксел. Ползва руски език и има необходимите компютърни умения.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Юридическият език винаги е бил предмет на специално внимание и дори регламентиране заради възможни неясноти и различни тълкувания, от които могат да произтекат сериозни проблеми и последици в различни сфери на живота. С членството в ЕС двуезичните и многоезични аспекти на тази тематиката придобиват ново значение. Въпреки равноправното положение и еднаквата юридическа сила на законодателните текстове на всички езици на страните членки, негласното водещо положение на английския език като лингвафранка е безспорно и затова изборът на двойката английски-български език е особено актуален за нашата страна. Модалността, и особено обвързващата деонтична модалност, има централно значение за юридическите текстове. Разработката и изясняването на тази проблематика има практическо приложение в създаването, тълкуването и превода на

юридически текстове, в преподаването на специализиран английски език и подготовката на юристи и преводачи. Затова намирам изборът на темата за особено сполучлив.

4. Познание на проблема

Авторката на предложения дисертационен труд добре е проучила направеното досега в съществуващата литература по изследването на юридическия език изобщо и на употребата на избраните от нея модални глаголи в частност. Това личи от богата цитирани литература по въпроса /133 цитирани заглавия/, която е предимно англоезична. Взети са предвид и съществуващите публикации от български автори. Поради интердисциплинарния характер на проблематиката това означава запознаване с релевантните лингвистични и юридически научни текстове. К. Крислова показва умение да се ориентира свободно в тях. Това личи особено добре в обзорно-теоретичните глави на дисертацията. Авторката показва умение да коментира изложените от различни автори позиции и да направи аргументиран избор между съществуващите различни интерпретации.

5. Методика на изследването

Изследването на юридическият език задължително налага интердисциплинарен подход и боравене с юридическа и лингвистична материя. За да бъдат добре разбрани законодателството на ЕС и неговият език, те трябва да бъдат съпоставени с двете господстващи извън него правни системи – континенталната и англосаксонската. Трябва също така да се изяснят особеностите и функциите на законодателните текстове, в случая регламенти и директиви на ЕС. Едва тогава може да се пристъпи към смислен лингвистичен анализ. Самият лингвистичен анализ е съпоставителен е се придържа към основните положения на разширения модел за съпоставителни изследвания разработен от проф. А. Данчев, допълнен със съвременните възможности на информационните технологии и на корпусната лингвистика. Намирам, че докторантката е избрала подходящата методика за постигане на целите, които си поставя дисертационният труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е разработена в обем от 196 стр. плътен текст, който включва увод, четири глави, заключение, библиография и приложения. В увода ясно и стегнато са представени целите и задачите на изследването, неговият обхват и ограничения, източниците на изследваните текстове, избраната методика. Представена е структурата на дисертацията по глави. Първите две глави на дисертационния труд имат теоретично-обзорен характер и са необходима подготовка за същинското изследване. Първата глава е посветена на особеностите на юридическия език и на юридическите текстове. На фона на общите характеристики на

юридическия език по-конкретно се разглеждат особеностите на законодателните актове на ЕС, както и специфичните функции на отделните раздели в структурата на тези актове /преамбюл, постановителна част, заключителна част и др./. В края на тази глава под заглавие „Анализ на корпуса” е дадено описание на корпусите, върху които се базира изследването. Според мене това заглавие насочва към конкретен анализ на материала, който се съдържа в корпусите, и затова е малко подвеждащо. Корпусната базираност на това изследване е важна положителна характеристика на методологията му.

Обзорно-теоретична е и втората глава на дисертацията, която предлага общ преглед на модалността в английския език. Въпреки ориентираността към английския език тази глава до известна степен предлага и общоезиковедски поглед към модалността. Добре са представени различните теоретични подходи, разнообразните средства за изразяване на модалността, както и формалните характеристики на английските модални глаголи. Взети са предвид основните публикации в англоезичната специализирана литература, както и българските приноси към изследването на модалността в английски. Така е подходено и в предходната глава, където се разглежда юридическият език. Тук, както и в първата глава, авторката настоява на допълване на формално-структурния подход с функционално-прагматичен анализ с цел да се разкрият по-пълно семантиката и употребите на модалните изразни средства. Особено сполучливо е настояването на перформативната функция на модалните употреби наред с деонтичните и епистемологични употреби, функция, която съответства на конституиращата роля на правните текстове. Тази идея е приложена по-нататък в изследването. Първите две глави на дисертацията показват добро познаване и вникване в съответната литература и уменията на авторката да се справя с трудна абстрактна материя, която е занимавала езиковеди, юристи, логици и философи. К. Крислова проявява самостоятелно мислене при избора на една или друга гледна точка или позиция. Тези две глави изграждат добра основа за аналитичната част на дисертацията.

Същинският анализ на езиковия материал, който се съдържа в двата паралелни корпуса /английски и български/, съставени от авторката, е представен в следващите две глави. В трета глава последователно се разглежда семантиката и прагматиката на двата английски модални глагола *shall* и *may*. Интересното тук е съпоставянето на техните функции в общоупотребимия език и в специализирания юридически език, като не се отбягват спорни моменти в юридическите употреби и различните предписания, които се дават за тях. К. Крислова стъпва на направеното от лингвисти и юристи преди нея, но проверява нещата в своите два представителни корпуса, като по този начин уплътнява и понякога коригира картината по отношение на относителния дял на двата модални глагола и на основните им употреби във

връзка с различните типове законодателни текстове и техните части. Наблюденията са подкрепени с добре подбрани примери. Статистическите данни са представени в таблици и нагледни графики.

Резултатите от съпоставката между английския и българския юридически език са представени в четвъртата глава на дисертацията. Посоката на анализа е от английски към български. Употребите на двата английски модални глагола *shall* и *may* са разгледани подробно не само с оглед на семантиката им но и от морфосинтактична гледна точка. Синтактичните структури са представени както в по-обобщени категории, така и в по-детайлно разграничени подкласове, където това е възможно и необходимо. Прави впечатление използването на английска терминология при описанието на английските синтактични структури и българска, при описанието на българските съответствия. Това е отразено и в абревиатурите възприети за обозначаване на различните модели. Този избор на разноезична терминология при описанието на двата езика най-вероятно е продиктуван от съществуването на различни граматически традиции при описанието на английския и българския език. Възниква все пак въпросът, възможно ли е било описанието на материала от двата езика чрез един общ модел. Английските и българските употреби са съотнесени към различните типове законодателни текстове и техните части, което е свързано с функционално-прагматичните особености на текстовете и с различните модални значения на модалните изразни средства. Тъкмо тук се крие най-интересната част от съпоставките и се проявява обяснителната сила на избора от авторката аналитичен подход. Установени са корелациите с различните синтактични структури. Представен е относителния дял на различните структури и употреби в двата езика. Статистиката е онагледена с диаграми. Употребите са изобилно и подходящо илюстрирани с примери от корпусите. Тази глава е най-оригиналната част на дисертацията и наред с предходната трета глава съдържа полезен материал за лингвисти, юристи, преводачи, преподаватели и студенти. Тук, както и в предходните глави, изводите са представени в края на съответните раздели и обобщени в заключението на дисертацията.

Текстът е добре организиран и е написан на ясен български език. Авторката е успяла да отстрани в представеният окончателен текст забелязаните в хода на предварителните дискусии и апробация грешки.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Сред приносите на рецензията дисертационен труд ще посоча следните:

- изготвен е представителен двуезичен корпус /английски и български/ от законодателни текстове на ЕС допълнен с някои други юридически текстове за целите на изследването, който може да послужи и за други изследвания;
- систематизирани са основните различия между специализирания юридически английски и общоупотребимия език, като са направени и съпоставки с българския юридически език;
- установени са различията между употребите на shall и may в общоупотребимия и в специализирания юридически език;
- установени са българските преводни съответствия на конструкциите с разглежданите английски модални глаголи;
- английските и българските употреби са съотнесени към различните типове законодателни текстове и техните части, което е свързано с функционално-прагматичните особености на текстовете и с различните модални значения на модалните изразни средства. Установени са и корелациите с различните синтактични структури.
- със средствата на статистиката е представен относителния дял на различните структури и употреби в двата езика.

Посочените приноси уплътняват значително съществуващите знания в разглежданата област и внасят корекции в съществуващите мнения, например по отношение на относителния дял на различните модални изразни средства. Постигнатите резултати позволяват по-прецизното интерпретиране, превеждане и съставяне на юридически текстове на английски и български език и могат да намерят пряко приложение в обучаването на юристи и преводачи и в преводаческата и законотворческа практика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката представя шест броя статии свързани с темата на дисертацията. Статиите са със самостоятелно авторство. Те са публикувани в периода 2013-2015 г. в български специализирани академични издания, лингвистични и юридически, повечето свързани с Пловдивския университет. Някои от тях са представяни и като доклади на научни форуми. Една от статиите е написана на английски език, а останалите са на български.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Проведеното дисертационно изследване е извършено напълно самостоятелно от докторантката и получените резултати и формулираните приноси са изцяло лична заслуга на авторката.

10. Автореферат

Подробният автореферат представя вярно и пълно основното съдържание на дисертационния труд, постигнатите резултати и приноси и отговаря на законовите изискванията и на съответните правилници приети от университета, в който е изработена дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Препоръчвам на Кристина Крислова да потърси реализация и публикуване на постигнатите от нея резултати в по-широк кръг от научни издания включително и в чужбина, което означава и повече публикации на английски език. Препоръчвам също така задълбочаване и разширяване на общоезиковедската ѝ подготовка, наред с работата по избраната от нея по-тясна област на специализация.

12. Лични впечатления

Похвални са усърдието и работоспособността на Кристина Крислова, която в сравнително кратки срокове успя да завърши дисертационния си труд. Това се отнася и за желанието ѝ да търси съвет и напътствия и готовността да приема критични оценки и коментари и да ги взема предвид. Това ѝ позволи да претърпи бързо положително развитие в хода на работата по дисертацията.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Предложеният от Кристина Крислова дисертационен труд представлява много добра основа за разработването на учебни материали и помагала за обучението на преводачи и юристи и внасянето на постигнатите конкретни резултати в класната стая. Надявам се, че това ще бъде направено от авторката на дисертацията в нейната бъдеща преподавателска работа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в лингвистиката и правните науки* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Кристина Крислова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност филология /английски език/ като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на ас. Кристина Стоянова Крислова в област на висше образование: „Хуманитарни науки”, професионално направление „Филология”, докторска програма „Германски езици /английски език/”.

Май, 2018 г.

Рецензент: .....

Доц. д-р Христо Стаменов